مەسعوود محەمەد

فۆلكلۆر - بەشی دووم...

وەشانی یەكەم: گۆڤاری بەیان ژمارە 35 نیسانی 1976

وەشانی دووم: سایتی www.mamosta.net سالّی 2009

لە سروشتی فۆلکلۆردا چەند تایبەتییێک و پێکهێنەرێکی بنجی هەیە کە لە (ئەدەب و هونەرە جوانەکان) ی هەڵداوێرێت. هەمووشی لەو ڕاستییە سەر هەڵدەدات کە فۆلکلۆر بەرهەمێکی کۆمەڵایەتیی زادەی بیر و چەژ و قەناعەتی تێکڕای میللەتە نەک هی بەرەییێکی بەرتەسکی میللەت، کە ئەدیب و هونەرکار و زانایە.

ئەم ڕاستییە کە لە ڕادەی بەدیهیەدایە ڕاستەوخۆ و پاتەوپات پێمان دەڵێ فۆلکلۆر خەریکی ڕووداو دەبێ نەک (تجرید). بەولای ئەم ڕاستییەوە، وەک لە پێشەوە گوتم، گەلێک تایبەتی تری فۆلکلۆر هەیە لێی دەبن بە شەقڵی پێناسینەوە کە ئەوانیش پێویستە نرخی خۆیان پێ بدرێت و پێ بە پێ و جێ بە جێ لێیان بکۆڵرێتەوە، بەڵام جارێ لایەنی (ڕوودان و تجرید – مادە و واتا) باس دەکەین بە دوا ئەودا، کە دەرفەت هەبێ، جڵەوی خامە با دەدەینەوە بۆ سەر چەند و چۆنی تایبەتەکانی تر.

سەرهەڵدانی فۆلکلۆر لە (ڕووداو) کە بریتییە لە شتی بەرهەست و بەرچاو و مادی، کاری ناچارییە بە دەست من و تۆ و بە دەست دانەری فۆلکلۆریش نیە، میللەت کە زوربەی زۆرینەی تاکەکانی نەخوێندەوار بووە و لە ئاست فەلسەفە و فکر و وێنەی خەیاڵی و تێکبەستنی واتا بە واتاوە داماو و بێدەسەڵات بووە، هەر ڕووداو و شتی بەرهەست و زەق دەمێنێتەوە زیهنکاریی و هونەر ئارایی تێدا بکات و بڕی خۆی پێ بشکێنێت. لێرەدا زنجیرەی قسەکانم دەبڕمەوە بۆ ئەوە نموونەییێکی وەها بێنمەوە کە ئەم لایەنەی (بەسترانەوە بە وێنەی مادی و وینەی خەیاڵی) لە فۆلکلۆر و ئەدەبدا خێرا بە خێرا ڕوون کاتەوە بەر لەوە لێی دوور بکەومەوە:

گوێم لێ بووە کچە بڵباس لە شەڕە دندووکێی (بالۆرە) دا ئەمەی بە کچەکەی تر گوتوە:

ماینێ سەر بێ ڕێشم
لە برای خۆمت کێشم

لەمەدا کچە بڵباس وێنەییێکی بەرهەست و بەرچاوی ڕۆژانەی ناو ڕەوە وڵاغی هۆز و هۆبەکەی خۆی کردوە بە نموونە و مەشقی لەبەردا کردووە، وێنەییێکی خۆشکەلانەی خەیاڵی تێدا هەبێ، کە ڕەنگە نەختێکی لە ڕێکەوتەوە هاتبێ، ئەو واتا و وێنەیەیە کە لە وەسفی (سەر بێ ڕێشم) دا بەدی دەکرێت چونکە ماینی بەحورمەت هەمیشە ڕێشمەی بەسەرەوەیە و لەسەر سنگی پاڵ ئاخوڕدا بەستراوەتەوە، کاتێک کە لەگەڵ

ئەسپیش جووت دەبێ، نەک وەک ماینی ناو ڕەوە، بێ ڕێشم و بێ جڵەوگرتن و بێ حورمەت لەگەڵ ئەسپ جووت دێت...

کە بێین ئەم وێنە فۆلکلۆرییە بگرین بە وێنەیێکی ئەدەبی وەکو خۆی دەزانین خەیاڵی شاعیر چەند خەریک دەبێ وێنەی ناو هەڵبەست لە سادە وێنەی واقیعی ڕووت دوور بخاتەوە و بەرگی تەجریدی تێ بئاڵێنێ. لێرە بۆ مەبەستی بەراوردکردن نموونەیێکی یەکجار عادەتی دێنمەوە کەوا ڕەنگە نزیکترین نموونەی ئەدەبی بێت لە شێواز و وێنەی ناو بالۆرەکە:

سالم لە نیوە دێڕی یەکەمی بەیتێکیدا ئەمەی گوتوە:
ڕەشە تیغی شکەمی کەر بە ڕەشت

دەبینیت چۆن خۆی ماندوو کردوە بە هۆندنەوەی وێنەیێکی هونەراوی تێک هەڵکێش و سەرپۆش کراو لەجیاتی ناوبردنی شتی پاتەوپاتی مادی بەرهەست، بە تایبەتی کە هاتووە وشەی (شکم – شکەم) ی فارسیشی هێناوە لە جێی (سک، زگ) ی کوردی داناوە بۆ پتر بەرەو (تەماوییەتی) بردنەوە تاکو تێکڕای واتای مصرەعەکە بەر ئەو دەستوورە گشتییەی عەوامی کوردەواری بخا کە زمان دەگرێ لە گوتنەوەی وشەی ئەوتۆ کە بەلای خۆیەوە دەبێ پەردەی بۆ بگیرێتەوە وەک کە بە ژن دەڵێن (خێزان، منداڵەکان) وەیا خوشک دەکەن بە (هەمشیرە). سالم لەوەش پتر هونەری وشەکاری بەکارهێناوە کە لە دوو سەری مەصرەعەکەوە وشەی (ڕەش) ی داناوە بۆ پارسەنگ کردنی مۆسیقای شیعر سەرەڕای خۆلادان لە گفتوگۆی عادەتی بە نیسبەت وشەی (ڕەش) ی کۆتایی مصرەعەکەوە. ئەم وێنە کێشانەی پڕ تەشبیە و تێکهەڵکێشان و سەرپۆش کردنە، بە عادەت، لە جغزی دەسەڵاتی فۆلکلۆر بەدەرە و دەشێ بەدەربێ چونکە خاوەنی فۆلکلۆرەکە کە تاکێکی نەخوێندووی میللەتە ناتوانێ و نازانێ نەخشی وشە و واتا بهۆنێتەوە، گریمان توانیشی ئەم هۆنینەوەیە بەکار بێنێت هەر بە کاری نایەنێت چونکە دەزانێ زۆربەی میللەت تێی ناگا لە حاڵێکدا ئەو مامڵەتی هونەرەکەی لەگەڵ زوربەی میللەتە نەک لەگەڵ تاکە بەرەی خوێندەوارەکانی میللەت، جگە لەوە کە ئەو بە بابەتێکەوە خەریکە سادە و نزیکە دەست و لە ڕێگەییێکیشەوە بۆی دەڕوات کە ئەویش سادە و هەموارە و چ ڕێگەیێکی تریش شک نابات بۆ تێدا ڕۆیشتن.

لەم دوو میسالەدا بە ئانقەست نموونەییێکی فۆلکلۆری بەرز و یەکێکی ئەدەبی عادەتیم هەڵبژارد بۆ ئەوە لە حاڵی پێویستدا بتوانری نموونەی ئەوتۆ بخرێتە بەر چاو کە هەموو نەسەلماندن و بەرهەڵستییێک پێ شیل بکات و نوختەی مەبەست باوێژێتە بەر قەناعەتی سەلیقە و چەژی مرۆڤی نیوە خوێندووشەوە: نموونەی فۆلکلۆری بەرەژێرتر و هی ئەدەبی بەرەژوورتر بەسەر زاری هەموو خوێندەوارانەوەن، چ پێی ناوێ من لێرەدا جێگایان پێ پڕ بکەمەوە هەر هێندە دەڵێم لە بابەتی (ئەدەبی بێ پەردە) ی وەک ئەم بالۆرەیە و کەرتە بەیتەکەی سالم سەیرێکی (مەستورە) ی نالی و شەوە مەشوورەکەی (مصباح الدیوان) بکە و سەرنجیان لێ بگرە چۆن واقیعی بەرهەست و وێنەی خوێن و گۆشت لە ئەدەبدا بەرەو (تجرید) دەچێ و لەناو تەمومژی فەندە پەرداویەکانی مەجاز و کینایە و تەوریەی تەشبیهدا دەبنە تارمایی، کە ئەمانە تێکرایان بێگانە و نا ئاشنان لە جیهانە سادە و سافیلکە و بێ گەوە و پێچوپەناکەی فۆلکلۆردا.

لەم زەمینەیەی (سادەیی و بێ پێچ و پەنایی) فۆلکلۆر دوو تێبینی گرنگ هەن یەکێکیان سەر دەکێشێتەوە بۆ سەر زاتی هونەرمەندەکە، ئەوی تریان دەگەڕێتەوە بۆ بابەتەکە، دوو تێبینیەکەش لەوانەن کە وردە ئیعترازێک دێننە بەر ئەو ڕایەی سادە و بێ پێچ و پەنا بوونی فۆلکلۆرەوە. تێبینی لەبارەی زاتی بەرهەمهێنی فۆلکلۆر ئەوەیە کەوا هەروەک لە نێوان ئەدیب و هونەرکاردا خوار و ژوور و بەهێز و بێهێز هەیە، ئەوانەی بە فۆلکلۆریشەوە خەریکن یەک چوون و هاوتا نین دیارە بەرهەمەکانیشیان هاوتا نابن، تەنانەت ئەگەر بابەتەکە لە سادەیی و سەرەتاییدا گەیشتبێتە ئەوپەڕیش شوێن پەنجەی داهێنەرەکەی تایبەتییێکی وای پێ دەدا کە لە هی یەکێکی تری لە خۆی بەرەژوورتر وەیا بەرەژێرتری هەڵاوێرێت و جودای کاتەوە. ئەمەش ئەنجامێکی چاوەڕوان کراوە لە هەموو مەیدانێکی بەرهەمی مرۆڤدا بگرە لە دروست کردنی کۆڵیتی مریشک و پینە لێدانی قۆندەرەش.

تێبینیەکەی تر کە دەربارەی بابەتی فۆلکلۆرە ئەوەیە بابەتی وا هەیە خۆی لە خۆیدا زەحمەتە بێ ئەوەی بەرهەمهێنەکەی لە ڕێی ئارایشت دان وەیا سەرپۆش کردنەوە زەحمەتی کردبێ وەک ئەوەی کە لە (مەتەڵ) دێتە بەرچاوەوە. مەتەڵ لە مەیدانی ئەدەبدا دەوەستێتەوە بەرانبەر (لغز و معمی) کە ئەوانیش لە بابەتەکانی تری ئەدەب زەحمەتتر و سەختترن.

ئەوەی ڕاستی بێ (مەتەڵ) ی كوردی گەلێكی وەهای تێدایە زۆر تێهەڵكشیوە بەرەو فەندی واتایی و وشەییەوە، هەر دەڵێی ویستوویەتی خۆی لەگەڵ فەندەكانی ئەدەبدا تاقی بكاتەوە، یەكێكیان ئەمەیە، داری شەكراوێ، چوارلكان ڕاداوێ، سێی لەبەر سێبەرێ، دووی لەبەر هەتاوێ (نوێژ مەبەستە) كەوا گوتەیێكی زۆر ورد و مەشووری (تصوف) ت بە بیردا دێنێتەوە.

چوومە سەر كانی ئاو نا
ڕۆژ هەڵات هەتاو نا
دەستم شوشت و چاو نا

واتاكەشی ئەمەیە (چوومە سەر كانی حەقیقەت واتە ئەو كانیە نا كە ئاوی تێدایە. دەستم لە دونیا شوشت نەک دەست و چاو شوشتنی عادەتی. ڕۆژی یەقین هەڵات، كە ئەویش ڕۆژی هەتاو نیە.)

من لێرەدا كە ڕا دەنوێنم بابەتە فۆلكلۆریەكە لاسایی ئەدەبی كردبێتەوە مەبەستم ئەوە نیە بڵێم سەرلەبەری مەتەڵ پێڕەوی لوغز و موعەممای كردوە چونكە پتر بە دڵەوە دەنووسێ، بە پێچەوانە، ئەدەب بە هەموو كەرتەكانیەوە بەرەژوور چوون و پێشكەوتنی فۆلكلۆر بێت هەروەک گۆرانی ئۆپەرا وەیا سەمای بالێ زادەی گۆرانی سەرەتایی و هەڵپەڕكێی كاڵوكرچن، كاخی ئاوێنەبەندیش نەوەی شڕە زنجی بابەلباپیری مرۆڤە... بەڵام پاش ئەوەی بەرهەمی ئەدەب وەیا هونەری پێشكەوتوو پەیدا دەبێت و جێی باوەڕ كردنە فۆلكلۆریش پەندی لێ وەرگرێ و لاسایی بكاتەوە لە پەراوێزی ئەو دەسەڵاتە كەمەی كە بەرهەمهێنی فۆلكلۆر تێیدا دەجمێ. كەواتە دەبێ لە بنەڕەتدا لوغز و موعەمماش زادەی مەتەڵ بن. بەهەمە حاڵ ئێرە جێگەی دەرهێنانی (قسام شرعی وەیا نظامی) ی فۆلكلۆر و ئەدەب و هونەرەجوانەكان نیە تا بزانین كامیان وەچەی كامیانن هەرچەند بە شێوەیێكی ڕووكەشیش زڕە ناوێكی باوک و ئەولادەتیمان لێ نان.

بگەڕێینەوە سەر فۆلكلۆر و ڕووداو. ئەم دیاردەیەی پەیوەست بوونی بابەتی فۆلكلۆری بە ڕووداو و شتی مادییەوە كە ڕاستەوخۆ لە پێ نەوێرانی میللەت بە (تجرید و واتا و ئارایشت) ەوە سەر هەڵدەدات لە گوتەی پیاوانی فكر و فەلسەفەی لێرە بە پێشەوەشدا تێخوێندراوەتەوە. یەكێكی هەرە دەست ڕۆیشتوو لە مەیدانی بیری كۆمەڵایەتیدا كە لە ڕێبازی تەحلیلی مادییەوە بۆ شیكردنەوەی دیاردەكانی

کۆمەڵایەتی و مێژوویی ڕۆیشتووە، مارکسیستە گەورە مەشوورەکەی ڕووس (پلێخانۆف)ە. نووسینێکیم دیتووە دەڵێ سەرچاوەی ئیلهامی میللەتە سەرەتایی و دواکەوتووەکان بۆ بابەتی هونەری، هۆی ژیان و بەرهەمهێنانیانە واتە ئەو کارەی پێی دەژین وەیا ئەو هۆیەی شتی پێ بەرهەم دێنن دەبێتەوە بنگەی هونەریان، لێرەشدا چەند میسالان دێنێتەوە یەکێکیان ئەوەیە کە دەڵێ ئافرەتی هۆزە دواکەوتوەکانی کۆنە دانیشتوەکانی ئوستراليا Aboridyeons لە شایی و هەڵپەڕکێدا ئەو جووڵانەوە و هەڵسووڕ و داسووڕانە دەکەن کە ڕاستەوخۆ لە کەسابەتی ڕۆژانەیانەوە وەرگیراوە کە ئەویش هەڵکەندنی ڕەگی گیایە، واتە ئافرەتەکان لە شاییدا وەها دەبزوون هەر دەڵیی ڕەگی گیا هەڵدەکەنن... من کە ئەمەم خوێندەوە (بەر لە سی ساڵ) قسەیێکی باوکمم بیر کەوتەوە کە دەیگوت شایی (سێ پێیی) کوردی لە پێمەڕەکارییەوە وەرگیراوە چونکە هەمان جووڵە و قاچ پێش و پاش خستن و هەنگاو بەرەوپێش و بەرەودوا بردنی پێمەڕە کردن بۆتەوە بە هەنگاوە ڕێکخراوەکانی شایی سێ پێی. هەر کە ئەمەشم بیر هاتەوە، دوای چەندین ساڵ، لە لای خۆمەوە زەینم بۆ ئەوە ڕۆیشت کە شایی (سێ پێیی) نەک تەنها خۆی بەڵکو ناوەکەشی لە پێمەڕەکارییەوە وەرگیراوە چونکە لە کاتی پێمەڕەکردندا سێ پێ بەیەکەوە کۆدەبنەوە دوویان هی کابرای پێمەڕەدار یەکێکیشیان پێمەڕەکە خۆی. دیارە میللەت کە هاتووە جموجووڵی پێمەڕەکاریەکەی خستۆتە قاڵبێکی ڕێکوپێکی هونەرەوە ناوەکەیشی ئارایشت داوە بەوەدا کە لە (پێمەرەیی) یەوە گۆڕیویەتی بە (سێ پێیی) کە ئەمیشیان گۆڕینێکی ئێسک سووکە.

پلیخانۆف لێرەدا، پتر لەوەی من بۆی دەچم، بەشێکی زۆری فۆلکلۆر دەکاتەوە بە وەرگێڕانێکی ئالی (هۆی ژیان) بۆ هونەر. من وا دەزانم هەموو واقیع و ڕووداو و شتی بەرهەست و بەرچاو، نەک تەنها لایەنی ئابووری، دەبن بە سەرچاوەی فۆلکلۆر بەتایبەتی ئەو بابەتە فۆلکلۆرەی کە لە دەمەوە دەردێت وەک پەند و گۆرانی و سەرگوزەشت و بەند و بالۆرە و هەڵبەست و بەستە و لاوک و ... هتاد، کە ئەمە ڕاستییێکە بۆ یەکەم سرنجی لەسەرەخۆ دەردەکەوێت. بە نموونە لە شایی سێ پێییدا کە خۆی لە هۆیێکی گوزەرانەوە وەرگەڕاوەتە سەر هونەر، هەرچی بەستە و گۆرانی و دەهۆڵ و زوڕنا و هەموو سەروبەرێکی شاییەکە هەیە لە سەرچاوەی نائابوورییەوە هەڵدەدەن کە (دڵداری) لە پێش هەموویانەوە دێت... تەنانەت چاوەشی زوڕنا ئەنگێو وەیا دەهۆڵ لێدەر وەیا شاباشکەر کە لە نووقتەی ئابوورییەوە دەجمێن و دەجووڵێن، دەورە دروان بە ئاڵقەیێکی فرەوانی صەدان کەس کە هەموویان لە شاباش کردندا

دژی بەرژەوەندی ئابووری خۆیانەوە ڕەفتار دەکەن بۆ مەبەستی خۆ هەڵدانەوە وەیا ڕاکێشانی نیگای کچێکی جوان وەیا موجامەلەی خاوەن شایی وەیا شکاندنەوەی ناحەزێک کە نەتوانێ بەربەرەکانیی پارە بەخشین بکات بە پارە. لە نێوان هەموو ئەو کەسانەی کە بە شایشەوە خەریکن ئەو سێ کەسەی کە پارەی شاباش وەردەگرن (زورنا ئەنگێو، دەهۆڵ لێدەر، شاباش وەرگر) تەنها سێ کەس ڕێز لێنەگیراون، واتە لایەنی ڕەچاوکردنی ئابووری لە کەسبەکەیان نەبۆتە هۆی بەرەوپێش چوون و حورمەت، بە پێچەوانە هەرچی پایەیە نەیهێشتووە. وەک شایی و هەڵپەڕکێ کە دیتمان بنیچەیێکی مادی هەبوو هەرچی فەندی سوارچاکیش هەیە لە بنەڕەتدا هەمووی فەندی جەنگ و موبارەزەیە کە لێی سواوە و مشتوماڵ دراوە بۆ ئەوە بشێ ببێتە هۆی خۆش گوزەری و کەیف و گەپ، دیارە جەنگیش ڕوودوایێکی مادی بەرهەستە، چ خەیاڵبازیی و وشەسازیی تێدا نیە. بەشێکی زۆر لە سەمای پەرستگەکان ئەویش لە فکرەی پەرستنی غەیبەوە هاتووە، ئەو غەیبەی کە شیرازە هۆنی ڕشتە و ڕایەڵی کۆمەڵایەتی و دەستوورات و نەریتی مرۆڤە، بە تایبەتی مرۆڤی کۆمەڵگەی سەرەتایی و نەخوێندەوار کە بەجۆرێکی عەفوی هەموو ئەو شتانەی تێیان ناگات (بە ڕاستی لە هەزاری دەی شتانیش ناگات) دەیانگێڕێتەوە بۆ غەیب، هەر بۆیەیشە دەبینین ئەم تەرزە مرۆڤە ئەوەندەی ئامادەیە خۆی بە قوربانی دار و بەردی مەرقەدی چاک و پیران وەیا کۆڵەگەی ماڵی شێخ وەیا خانەی پەرستن وەیا یەکێک لە باوەڕەکانی ئایین بکات ئامادە نیە بۆ بەرژەوەندی مادی ئەم فیداکارییە بکات، هەر وەک گوێشی دەکاتەوە بۆ ئەفسانە و وڕێنەکانی دێو و پەری و جندۆکە وەیا پیرەوی فێڵبازێک دەکات و زەرگ لە سینگ و لاگوێی خۆی دەدات، بە دەیان فەیلەسووف و پیاوی ژیر و ڕابەری شۆڕش ناتوانن دوو بیری مەعقوول بخەنە مێشکیەوە وەیا دوو درۆی ئەفسانە لە دڵی بسڕنەوە وەیا ئیقناعی کەن بە ڕاستی و پیرۆزی ڕێی خەبات. تا ئەم گوتە ڕاست و دروستانە دەچنە مێشکیەوە صەدان ساڵ تێدەپەڕێت و هەزاران دێو و درنج لە نەفسیدا زاوزێ دەکەن.

پلیخانۆف بۆ پتەوکردنی باوەڕەکەی خۆی کە هونەری میللەتی سەرەتایی بۆ بنچەیێکی ئابووری دەباتەوە، دێت و دەڵێت چونکی بۆرجوازیەکان چینی بەرهەمهێن و پەیداکەر نین سەماکانیان لایەنی (دڵداری) تێدا ڕەچاو دەکرێت. ئەم ڕایەی کە پەرۆشێکی خۆبەخت کردوانە بۆ لایەنگیری چینی هەژار پێکی دێنێت پتر لە ڕایەکانی پێشووتری کردەوەی هونەری دەکاتەوە بە وەرگێڕانێکی ئالی واقیع بۆ هونەر. من لەم چەند گوتەیەی بە پەلەدا ناچمە هەڵسەنگاندنی ئەو بیروباوەڕەی کە حەز

دەکات هەموو دەورێکی پێش خستن و فرازی کردن و بەرهەم هێنان و سازدان و ڕێکخستن لە بەرەیێکی زۆر فرەوان و زۆر پێشکەوتوو و زۆر چالاکی میللەت بسێنێتەوە کە هەموو داهێنەر و دۆزەرەوە و جیهانگەڕ و شاعیر و فەیلەسووف و هونەرمەندی لێرە بە پێشەوە لەو پەیدا بوون چونکە ئێرە جێی ئەم هەڵسەنگاندنە نیە و پێویستێکیشمان پێی نیە، بەڵام ڕێی ئەوەندەم هەیە بڵێم بە پێی بۆچوونی خۆم وادەزانم ئەگەر پلیخانۆف تا ئەم ڕۆژگارە مابایە لەم ڕایەی دەکشایەوە چونکە دەوڵەتە سۆشیالیستەکانیش، دوای چەسپانیان، بەردەوام بوون لەسەر داهێنانی سەما و مۆسیقا و بابەتەکانی تری هونەر بەو جۆرەی کە کۆمەڵگەیێکی ناسۆشیالیست دایان دێنیت. بنگەی یەکجار ڕازایەوە دروست دەکەن بۆ بالێ و ئۆپەرا کە چ پێوەندی نەبێ بە هۆی ژیان و بەرهەمهێنان و چینایەتی و چەوساندنەوە و ئەو تەرزە سەرچاوانەی کە بە پێی ڕایەکەی پلیخانۆف دەبووایە ئەوان سەرچاوەی هونەر بن لە دەوڵەتێکی سۆشیالیستدا.

بە چاوی خۆمان هەموو ڕۆژێک لە تەلەفیزیۆندا دەبینین فیلمی کارتۆنی ڕووسی پتر لە هی دەوڵەتێکی سەرمایەدار خەریکی ئەفسانە و جنۆکە و دێو و ئەمیر و پیاوی ئایین و ئەو شتانەیە کە لەبەر تیشکی ڕایەکەی پلیخانۆفدا دژی هەموو بیروباوەڕێکی سەر بە چینایەتیین. بێگومان هونەرکارەکانی سۆڤێت هەنگاوی فرەوانیان بەرەو پێشەوە ناوە بەم خۆ ڕەها کردنە لە قەپێلکی تەسکی تاکە سەرچاوەی (بەرژەوەند و بەرهەمهێنان)، هەرچەند وا دەزانم پتر لە پێویست دەوری جنۆکە و دێو و سیحر و تەڵەسم هەڵدێن وەک بڵێی بە جۆرێکی لاشعووری دەیانەوێ بە جیهان ڕابگەیەنن کە ئەوان پابەندی هیچ نیگاییکی تەسک نین وەیاخود بیروڕایە فەلسەفییەکەیان چ ڕێگایان لێ نابەستێت.

ڕاستی لەم مەسەلەیەدا ئەمەیە. ئەو چینە کۆمەڵایەتییەی کە دەگاتە دارایی و دەسەڵات هەر ئەوەندەی لێ ڕەچاو ناکرێ کە لە تاکە سەرچاوەی (دارایی و دەسەڵات) چاوەڕوان دەکرێ چونکە دارایی و دەسەڵات هەرچی هۆی زانین و دۆزینەوە و داهێنان و سازدان هەیە بە دەوری خۆیەوە کۆدەکاتەوە و لە هەموویان ئیلهام وەردەگرێ نەک هەر لە (بێ ئیشی و خەریک نەبوونەوە)، بۆیەیە ڕێی ئەوەمان نیە بڵێین مرۆڤی پارەدار چ کاروکاسبی نیە جگە لە (دڵداری) کە ڕۆژگاری پێوە ڕابوێرێ وەیا ئیلهامی دانس و گۆرانی و پەیکەرتراشی و نەخش و نیگار و سەرجوملەی هونەری لێ وەرگرێ، هەروەها ڕێی ئەوەشمان نابێ بڵێین هونەرکاری کۆمەڵگەیێکی سۆشیالیستیش چاری ناچارە دەبێ بە هەموو عومری خەریکی فکرەی

چاندن و دروست کردن و قورکاری و دروێنە و خەباتی چینایەتی بێت. مرۆڤ کە خوێندەواری و تێگەییشتن و بیرکردنەوە و فەلسەفەی بوو لە نۆکەرایەتی تاکە عامیلی (ئابووری) وەیا تێکرای عامیلی (دەوروبەری مادی) ڕەها دەبێت و دەچێتە پلەی ئەو ژوورخانەی کە بریتییە لە فکر و وێنەی خەیاڵی و دەستوور دانان و تێک هەڵکێشانی واتا و شێوە خستنە سەر شێوە و (تجرید) و هەزاران فەند و فێڵی تر کە لە تەک ئەواندا عامیلی سادە و سافیلکەی (بەرهەمهێنان و بەرهەمنەهێنان) لە مەیدانی هونەردا لەوەندەی پتر بۆ نامێنێتەوە کە ببێتە پاشخانێکی (خلفیە) بێ ڕەنگ و کەم سەنگ هەندێ جارانیش هەر بەجارێ دەسڕێتەوە لە نێوان پەردە ئاورینگییەکانی تەجریددا.

لەم ڕۆژگارەدا تێکڕای مرۆڤ توانیویەتی بیری خۆی لە کۆت و بەندی دەوروبەری تەسک ڕزگار کات و جوانی و ناسکی و هونەر لە پەروازی خەیاڵەوە کۆ بکاتەوە، لەمەشدا چەپ و ڕاست و ناوەند لەیەک ئاسۆدا دەخولێنەوە چونکە خەیاڵ هەر خەیاڵە و ئەفسانەش هەر ئەفسانەیە، لێهەڵێنجانیشی بۆ هەموان، وەک ئاوی بیر، بە دۆلکەی مێشک دەکرێ. لەوە بەولاوە ڕێی تێ دەچێ هەر یەکە لەم سێ بەرەیە هەڵێنجانەکە و تەجریدەکە و سەرلەبەری کارەکە بکات بە خزمەتکاری ئەو ئامانجەی حەزی لێ دەکات.

پوختەی قسە ئەمەیە، لە نێوان گەلانی پێشکەوتوودا فێرگە و دەزگا و ساختمانی تایبەتی هەیە بۆ دانانی هونەری تازە وەیا وەرگێڕانی دیاردەکانی جیهان، بە مرۆڤ و سروشتییەوە، بۆ سەر زمانی هونەر، بە خەیاڵی کەسیشدا نایەت بڵێ دەبێ دەزگاکانی سۆشیالیست لە هۆی بەرهەم هێنان و گوزەران کردنەوە ئیلهام وەرگرن لە حاڵێکدا هونەرکارێکی وڵاتی سەرمایەدار هەر خەریکی بەرهەمی دڵدارانە بێت تاکو خاوەن فابریقە و ئاو و بەراو و پارە و پوول تەڕدەماغی خۆیانی پێوە بکەن.

تێهەڵکشینی مرۆڤ بەرەو پۆپی فکر و هونەر و ئارایشت و نازگی هەر لەوەندە نەوەستاوە بەرهەمی تازە داهاتوو بگەیەنەتە ڕێکاری ژیانی تازە. هەرچی بابەتی فۆلکلۆری کۆن و نوێش هەیە ناخرێتە بەرچاوی تەماشاکەرانەوە ئەگەر بەرگێکی شۆخ و شەنگی ئارایشت و ڕێکخستن و مشتوماڵ دان و بەرز کردنەوەی لەبەر نەکرێ. لە سەرانسەری جیهان یەک شانۆی ڕێز لەخۆ گرتوو نیە دیمەنێکی سادە و هەژار و سەرەتایی فۆلکلۆر بکات بە بەرنامەی شەوانەی و هونەرکارەکانی پێوە خەریک کات و خۆی پێوە هەڵداتەوە لە نەزەر تەماشاکەراندا. ئەوەی ڕاستی بێ

فۆلكلۆری سادە لە شانۆی پشكۆی ئەم ڕۆژگارەدا نە جێی بەر دەكەوێت و نە تەماشاكەریشی دەبێ لەمەشدا كەس ستەمی لە فۆلكلۆر نەكردوە چونكە دیارە هەر وەک فۆلكلۆر خۆی كردوە بە (ژوورخان) ی ڕووداو و بەرگی ئارایشی پۆشیوە، دەزگای هونەری نوێش مافی هەیە فۆلكلۆر بەرز كاتەوە بۆ ڕێكاری خۆی و ئەو بەرگانەی لەبەر كات كە لە كاخی پڕشكۆ دەوەشێتەوە.

مەسعوود محەمەد

تێبینییەک لە سایتی مامۆستا. نێت. ئەم گوتارە دەربارەی فۆلكلۆر بەشی دووەمی گوتارێكە كە لە دوو بەش پێک هاتووە . تكا لە خوێنەران دەكەین گەر بەشی یەكەمی ئەم گوتارەیان لا دەست دەكەوێت بۆمانی بنێرن بۆ ئەوەی لە سایتی مامۆستا بڵاوی بكەینەوە بە سوپاسەوە.

«...»